

РЕЦЕНЗІЇ, ДИСКУСІЇ, ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 94(477.51)001.89

Сергій ЗОЗУЛЯ
(Київ)

Початок традиції: в Ніжині та Батурині відбулися II Спаські читання

26–28 вересня 2012 р. у містах Ніжині та Батурині Чернігівської обл. відбулися II Міжнародні Спаські наукові читання, присвячені 115-річчю від дня народження Ф.Г. Спаського. Двома роками після проведення перших Спаських читань (жовтень 2010 р.) колишнє найбільше полкове місто Лівобережної України й остання столиця Гетьманщини приймали науковців і гостей з усіх куточків України, а також із Росії та Франції. Співorganizаторами форуму виступили Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, Національний історико-культурний заповідник (НІКЗ) “Гетьманська столиця”, Інститут історії України НАН України, Ніжинський державний університет (НДУ) імені Миколи Гоголя, Ніжинська міська рада та Ніжинський краєзнавчий музей імені Івана Спаського (НKM), який – як і минулого разу – став базовою приймаючою стороною.

Оргкомітет після майже річної підготовчої роботи запропонував учасникам і гостям читань вельми цікаву й насичену програму – як наукових, так і культурних заходів. Останніми найбільше був насичений перший день читань (26 вересня), складений організаторами виключно з культурно-екскурсійних заходів: екскурсії залами історичного відділу НКМ, оглядової екскурсії історичним центром Ніжина, екскурсії до Музею рідкісної книги бібліотеки НДУ імені Миколи Гоголя, а також відвідання найвеличніших храмів міста – перлини архітектури Українського Відродження Миколаївського собору (1654–1658) та величної грецької Всіхсвятської церкви (1760–1805). У приміщенні останнього – з благословення настоятеля храму й одного з меценатів проведення Спаських читань о. Сергія (Чечина) – відбувся концерт духовного співу Дитячого зразкового хору “Сяйво” Ніжинської дитячої музичної школи (керівник – і директор школи – С.О. Голуб).

НІЖИНСЬКА
СТАРОВИНА
Вип. 14(17)
КИЇВ
2012

Наступні два дні – 27–28 вересня – також супроводжувалися екскурсійною програмою: до Меморіалу “Пам’яті Героїв Крут” (с. Пам’ятне Борзнянського району Чернігівської обл.) та до музеїв НІКЗ “Гетьманська столиця” (Палац гетьмана Кирила Розумовського, Цитадель Батуриної фортеці, Музей археології Батурина, Будинок генерального судді Кочубея).

Однак, основною упродовж другого й третього днів роботи читань була, все ж, наукова робота. Відкрилися II Міжнародні Спаські читання у приміщенні Ніжинської міської ради. Під час урочистого відкриття до учасників звернулися з привітаннями від керівництва міста заступник Ніжинського міського голови С.Ю. Васильєва, директор НКМ Г.В. Назаренко, президент Асоціації працівників технічних музеїв Л.О. Гріффен, генеральний директор Національного заповідника “Глухів” С.А. Слесарєв, генеральний директор НІКЗ “Гетьманська столиця” Н.Б. Реброва, а також один із меценатів і спонсорів читань – директор Благодійного фонду “Ніжен” М.П. Шкурко.

Між урочистою частиною та пленарним засіданням відбулося ще кілька цікавих подій. Насамперед варто згадати передання Центром пам’яткознавства НАН України і УТОПК районному управлінню освіти Ніжинської РДА добірки попередніх випусків наукового продовжуваного видання Центру пам’яткознавства “Ніжинська старовина” – для методичного кабінету управління освіти та для бібліотек загальноосвітніх шкіл району, загалом біля 130 примірників. Це видання, де публікуються розвідки з історії, пам’яткознавства, етнології, культури Ніжина та Ніжинщини, має прислужитися як учителям у навчальній роботі, так і учням у пізнанні свого краю.

Ще однією “родзинкою” початку роботи II Спаських читань була презентація щойно виданої колективної монографії “Основи пам’яткознавства”^{*1}. Книгу для присутніх “прорекламував” її ідейний натхненник, співредактор і один із авторів – провідний науковий співробітник Центру пам’яткознавства НАН України і УТОПК, доктор технічних наук, професор Л.О. Гріффен. Він зазначив, що це перше подібне видання не лише в Україні, де після монографії С.З. Заремби в далекому 1994 р. не було узагальнюючих праць із пам’яткознавства, але й на пострадянському просторі – попри кілька спроб написання синтетичної узагальнюючої пам’яткознавчої роботи, теоретичним і методологічним питанням там практично уваги не приділялося. І відразу ж перші 4 примірники знайшли свою нову “домівку”: від імені Центру пам’яткознавства НАН України і УТОПК Л.О. Гріффен передав по примірнику книги керівництву НКМ, НІКЗ “Гетьманська столиця”, Національного заповідника “Глухів” і Ніжинської міської ради. Представник останньої, заступник Ніжинського міського голови С.Ю. Васильєва запевнила, що подаровану книгу буде неодмінно передано до історико-культурного заповідника “Древній Ніжин” – щойно його буде створено.

Суто наукова робота II Міжнародних Спаських читань полягала у проведенні пленарного та кількох секційних засідань. У їх роботі взяли участь і виголосили доповіді майже півсотні науковців, які представляли Харків, Полтаву, Дніпропетровськ, Кривий Ріг, Глухів, Конотоп, Вишневець, Севастополь, Корсунь-Шевченківський, Брянськ,

*1 Основи пам’яткознавства : Колект. моногр. / Під заг. ред.: Гріффена Л.О., Титової О.М. ; кол. авт.: Гаврилюк О.Н., Гаврилюк С.В., Горбик В.О. [та ін.] ; Центр пам’яткознавства НАН України і УТОПК. – К. : Центр пам’яткознавства НАН України і УТОПК, 2012. – 380 с. Особливо приємно, що друкувався наклад цього видання одним зі спонсорів II Спаських читань – ТОВ «ВІО-поліграфісти», працівники якого оперативно виготовили сигнальні примірники книги якраз до її презентації 26 вересня 2012 р. в Ніжині.

Київ, а також, звісно, Чернігів, Батурин і Ніжин*² – учасників із цих міст було найбільше, що цілком логічно: Спаські читання від початку були орієнтовані, насамперед, на розгляд регіоналістичних проблем.

Основні напрями наукових доповідей стосувалися дослідження різних теоретико-методологічних і науково-прикладних пам'ятокознавчих, музеєзнавчих, історичних (регіоналістичних і сакральної історії) й етнологічних проблем розвитку Північно-Дніпровського Лівобережжя – земель, що охоплюють басейн лівобічних допливів Дніпра від середньої його течії на півдні й до верхів'їв на півночі. Ареал територіально досить обширний, до нього нині входять українські, російські й білоруські землі. Але попри різну сучасну політико-адміністративну належність, ця обширна територія має досить багато спільного в історичному плині здебільшого останнього тисячоліття, близький за національним і соціокультурним розвитком населення тощо. Відтак, фіксація напрацювань наукового вивчення вказаного регіону, живе професійне спілкування дослідників, обговорення планів майбутніх дослідів і було метою проведення цих міжнародних наукових читань у Ніжині та Батурині.

Третій – останній – день роботи читань цілком пройшов у м. Батурин, славнозвісній столиці Української козацької держави, де привітними господарями були співробітники НКЗ «Гетьманська столиця». Одне з секційних засідань і урочисте закриття II Міжнародних Спаських наукових читань відбулося в Гетьманській залі Палацу гетьмана Кирила Розумовського – пам'ятки архітектури, що нині є музеєм у складі батуринського заповідника. Зі слів генерального директора заповідника Н.Б. Ребрової, у Батурині, звісно, й раніше проводилися наукові форуми найвищого рівня, але в приміщенні палацу – вперше. І це, здається, стане традицією, адже засідання у межах Спаських читань виправдали очікування – аура гетьманського палацу, чудове оздоблення зали, дух козацької епохи радше наставляли на серйозну наукову роботу, активний обмін думками й досвідом.

Оремо варто сказати про присвяту читань – до 115-ї річниці від дня народження представника відомої ніжинської родини Спаських – Феодосія Георгійовича, діяча церковного та громадського діяча російської діаспори у Франції, брата українських науковців – етнолога й мистецтвознавця Євгенії Юрїївни Спаської та істориканумізмата, музейника Івана Георгійовича Спаського. Читання від початку, отримавши назву “Спаських”, орієнтовані на продовження наукових досліджень у межах напрямів пошуків представників цієї родини: пам'ятокознавства, регіональної історії, етнології, сакральної (церковної) історії, музеології. Тож і присвячуються читання до пам'ятних дат із сімейної історії родини Спаських, або до подій у даному регіоні, пов'язаних із діяльністю Спаських. Ф.Г. Спаський у далекому 1919 р. разом із двома іншими братами – Василем і Георгієм – був мобілізований у Ніжині до складу Добровольчої армії А.І. Денікіна. Потім довелося відступити на південь, до Криму, і, нарешті, під загрозою фізичної розправи з боку більшовицької влади емігрувати за кордон – через Константинополь, Белград до Парижу. Під час II Світової війни Георгій загинув, Василь потрапив на західноукраїнські землі, де й оселився після війни. Феодосій залишився у Парижі, отримав духовну освіту (в кожному поколінні родини Спаських

*² Географія читань насправді була дещо ширшою – якщо враховувати заявки, надіслані для участі, але за різних обставин їх автори не змогли взяти безпосередню участь у читаннях (учасники з Кіровограда, Переяслава-Хмельницького, Краматорська, Миколаєва тощо); загалом було заявлено більше 100 доповідей і повідомлень, з котрих участь у читаннях узяли близько 50 дослідників.

завжди хтось присвячував життя служінню Богові), викладав у Свято-Сергіївському православному інституті, досліджував історію церковного розколу XVII ст. в Росії й особливості російського православного літургичного співу.

І ось, після 90 років, Спаські знову зібралися у рідному Ніжині. В 2010 р. на I Спаські читання приїздили онука Є.Ю. Спаської – Н.Ю. Анохіна з Санкт-Петербургу, донька І.Г. Спаського – Л.І. Вуїч з Москви та сини В.Г. Спаського – Микита і Климент із Нетішина. Цього разу до них долучилися онуки Ф.Г. Спаського (обидва його сини, на жаль, уже залишили цей світ, мріявши все життя побувати у рідному місті свого батька) – Мішель і Гелен зі своїми дітьми, котрі нині проживають у Франції – в Тулузі та під Парижем відповідно. Таке воз'єднання родини стало можливим якраз завдяки Спаським читанням. Нащадки визначного релігійного, освітнього й громадського діяча о. Георгія Спаського не лише побували у місті дитинства і юності їхніх предків, але й відвідали родинне гніздо – пам'ятку історії “Будинок родини Спаських”, що до сьогодні збереглася в Ніжині практично в первісному стані. Прикро, але не змогла прибути цього разу до Ніжина Л.І. Вуїч, а також представники іншої гілки нащадків Ф.Г. Спаського – його онуки Петро та Сергій, які нині проживають у Бельгії. Щиро сподіваємося, що в майбутньому родина збереться в Ніжині у повному складі. Адже це були лише другі Спаські читання!

Загалом, II Міжнародні Спаські наукові читання зібрали вельми представницьку аудиторію, засвідчили зацікавленість як в Україні, так і за її межами в наукових колах проблематикою регіоналістики, пам'яткознавства, музезнавства, етнології та сакральної (церковної) історії Північно-Дніпровського Лівобережжя. Напрацьований матеріал під час проведення читань традиційно має з'явитися на сторінках найближчих випусків збірника наукових праць “Ніжинська старовина”, що, без сумніву, збагатить історіографічний наратив сучасної української науки, а також прислужиться у вирішенні чисельних наукових питань як щодо конкретних тематичних досліджень, так і теоретико-методологічних студій.

Практика показала, що Спаські читання мали не лише наукову користь – вони органічно вписалися в культурно-освітній розвиток Ніжина, Батурина, регіону в цілому. Адже, наприклад, зрушення впродовж 2011–2012 років у справі створення в Ніжині історико-культурного заповідника, задуманого ще на межі 80–90-х років ХХ ст., відбулися не в останню чергу завдяки I Спаським читанням 2010 р.: частина опублікованих матеріалів за результатами читань стосувалася вивчення історико-культурної спадщини Ніжина, одна з резолюцій читань закликала місцеву владу Ніжина домагатися створення заповідника в цьому давньому українському місті. Тож, щиро сподіваємося, що результати II Спаських читань матимуть дієвий вплив на культурні й наукові процеси означеного регіону.

Але найголовніше, задля чого й проводився цей науковий форум: відбулося широке й невимушене, в т.ч. неформальне, професійне спілкування науковців – як знаних учених, так і дослідників-початківців, передусім аспірантів і здобувачів – з різних куточків України й зарубіжжя, об'єднаних спільними науковими інтересами, тематикою досліджень; відбувся обмін досвідом; були обговорені актуальні й наболілі дослідницькі проблеми, намічені нові плани. І один із таких планів – проведення III Міжнародних Спаських наукових читань восени 2014 р.

[надійшло до редакції: 20.12.2012 р.]